

Верховний
Суд

Проблемні питання, що виникають при призначенні покарання

Світлана Яковлєва

суддя Верховного Суду у Касаційному
кримінальному суді, доктор філософії у галузі права

Покарання

- є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину
- полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.
- має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, та запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.
- не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

Засади призначення покарання (ст. 65 КК)

.

- у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин;
- відповідно до положень КК;
- враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання;
- необхідне й достатнє для виправлення особи та попередження нових злочинів.
- Судове рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим (ст. 370 КПК).

Обґрунтування призначення покарання

- Ступінь тяжкості вчиненого злочину (ч. 1 ст. 12 КК - залежно від ступеня тяжкості злочину поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі);
- Обставини вчинення та об'єкт злочину
- Дані про особу обвинуваченого
- Зміст досудової доповіді
- Обставини, що пом'якшують покарання (ст. 66 КК)
- Обставини, що обтяжують покарання (ст. 67 КК)
- Врахування погашеної чи знятої судимості при вирішенні будь-яких питань, у тому числі і при характеристиці особи, суперечить самій суті інституту припинення судимості і є неприпустимим

Постанова ККС у справі № 344/8485/18

Досудова доповідь

Стаття 9 Закону України «Про пробацію»

Ч. 3. Досудова доповідь про обвинуваченого повинна містити:

- соціально-психологічну характеристику;
- оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення;
- висновок про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк.

Ч. 4. Обвинуваченому надається можливість брати участь у підготовці досудової доповіді. Участь особи у підготовці досудової доповіді полягає у наданні персоналу органу пробації інформації, необхідної для підготовки такої доповіді.

Не є істотним порушенням норм процесуального закону відсутність досудової доповіді, за умови врахування всіх даних про особу засудженого, його характеристики, сімейний стан, соціальні зв'язки, відшкодування шкоди.

Постанова ККС від 3.02.2022 у справі № 308/2231/18 (провадження № 51-858км21)

Пом'якшуючі обставини

- Визначені ст. 66 КК
- Перелік їх не є вичерпним
- Можуть самотійно встановлюватися судом
- За їх наявності максимальне покарання не призначається (право суду)

Щире каяття

- Можливе на будь-якій стадії кримінального процесу, як до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (наприклад, при з'явленні із зізнанням), так і після їх внесення, на досудовому розслідуванні або під час розгляду справи у суді.
- Вирішальним є встановлення факторів, які б свідчили про справжність, щирість визнання вини, шляхом відповідного ставлення до скоєного, що передбачає належну критичну оцінку винним своєї протиправної поведінки, її осуд та бажання залагодити провину, і має підтверджуватися конкретними діями, спрямованими на виправлення зумовленої кримінальним правопорушенням ситуації

Постанова ККС ВС від 23.01.2024 у справі № 283/2169/19 (провадження № 51-5093км23)

Активне сприяння розкриттю злочину

Означає добровільну допомогу слідству будь-яким чином:

- повідомлення правоохоронним органам або суду фактів у справі,
- надання доказів, інших відомостей про власну кримінальну діяльність чи діяльність інших осіб,
- викриття інших співучасників, визначення ролі кожного з них у вчиненні злочину, надання допомоги в їх затриманні,
- видача знарядь і засобів вчинення злочину, майна, здобутого злочинним шляхом.

Визнання засудженим своєї вини та надання правдивих показань не підтверджує наявності такої обставини, що пом'якшує покарання, як активне сприяння розкриттю злочину

Постанова ВС у справі № 263/15605/17 (провадження № 51-4234км20)

Відшкодування шкоди

Повернення потерпілому викраденого майна внаслідок його вилучення в обвинуваченого під час огляду місця події не є добровільним відшкодуванням заподіяної шкоди та не може враховуватися судом під час призначення покарання як обставина, що його пом'якшує

Постанова ККС ВС від 15.06.2023 у справі № 613/527/22

Обставини, що пом'якшують покарання

Призначення основного покарання у виді позбавлення волі засудженому за вчинення кримінального правопорушення у розмірі, наближеному до мінімального, передбаченого санкцією цієї норми, не є м'яким з урахуванням, зокрема, конкретних обставин події та посткримінальної поведінки обвинуваченого, а саме: беззастережне визнання ним своєї вини; надання зізнавальних показань; подання клопотання про дослідження доказів під час судового розгляду в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 349 КПК; неодноразове вибачення перед потерпілими та їхніми родичами; добровільне часткове відшкодування шкоди, завданої потерпілим внаслідок вчиненого злочину, тощо.

Постанова ВС від 13.09.2022 у справі № 686/24681/18 (провадження № 51-331км19)

Обставини, що обтяжують покарання

- Визначені ст. 67 КК
- Перелік їх вичерпний
- Мають інкримінуватися особі в обвинуваченні та бути встановлені судом
- За їх наявності мінімальне покарання не призначається (право суду)

Стан алкогольного сп'яніння

Може бути підтверджено висновком щодо результатів медичного огляду з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, долученим до матеріалів провадження в оригіналі.

Постанова ВС від 20.09.2022 у справі № 711/2189/21 (провадження № 51-1704км22)

- Підлягає доказуванню в порядку ст. 91 КПК
- У визначених законом випадках впливає на призначення покарання

Обставини, що обтяжують покарання

- Поняття «вчинення злочину з використанням умов воєнного стану» визначене п. 11 ст. 67 КК обставиною, яка обтяжує покарання, і не має жодного відношення до поняття «вчинення злочину в умовах воєнного стану», що є кваліфікуючою ознакою кримінальних правопорушень

Постанова ККС ВС від 24.01.2024 у справі № 346/1286/23 (провадження № 51-6449км23)

- Оскільки кримінальне правопорушення, передбачене ст. 286-1 КК, характеризується необережною формою вини, то травмування особи малолітнього віку в результаті ДТП не охоплюється і не може охоплюватись умислом засудженого, що свідчить про відсутність обтяжуючої покарання обставини – вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини

Постанова ККС ВС від 25.09.2024 у справі № 513/1028/23 (провадження № 51-1892км24)

Обставини, що обтяжують покарання (рецидив злочинів)

Якщо рецидив злочинів утворює одночасно і їх повторність, передбачену у статті чи частині статті Особливої частини КК України як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, то за змістом ч. 4 ст.67 КК України суд не може ще раз врахувати ні повторності, ні рецидиву злочину при призначенні покарання як обставину, що його обтяжує

Постанова Верховного Суду (справа № 203/921/16-к)

Вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій

Не має жодного відношення до поняття «вчинення злочину в умовах воєнного стану», що є кваліфікуючою ознакою кримінальних правопорушень

Постанова ККС ВС від 24.01.2024 у справі № 346/1286/23 (провадження № 51-6449км23)

Може бути врахована судом лише в аспекті індивідуалізації кримінальної відповідальності

Постанова ОП від 15.01.2024 у справі № 722/594/22 (провадження № 51-3186кмо22)

Вчинення крадіжки в умовах воєнного стану в населеному пункті, в якому фактично не велися активні бойові дії, є обставиною, яка обтяжує покарання (ст. 67 КК)

Постанова ККС ВС від 27.04.2023 у справі № 725/2953/22

Урахування позиції потерпілого

•

- Надання суттєвої матеріальної підтримки потерпілому як обставина, яка має враховуватися судом.
- У разі врахування судом позиції потерпілого щодо виду і розміру покарання це має бути мотивовано у судовому рішенні.
- Емоціональна поведінка потерпілого не має впливати на призначення покарання!

Визначення виду та розміру покарання між мінімальним і максимальним, передбаченим санкцією

- Ст. 65 КК
- Більш суворий вид покарання за наявності альтернативної санкції та розмір покарання, що не є мінімальним, може призначатися лише за наявності належного обґрунтування
- Якщо санкція закону, за яким особу визнано винною, нарівні з позбавленням волі на певний строк передбачає більш м'які види покарання, при постановленні вироку потрібно обговорювати питання про призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. У разі обрання покарання у виді позбавлення волі це рішення повинно бути вмотивовано у вироку

Основні покарання (ст. 52 ККУ)

Може бути призначено лише одне основне покарання, передбачене в санкції статті (санкції частини статті) ККУ:

- громадські роботи
- виправні роботи
- службові обмеження для військовослужбовців
- пробаційний нагляд
- арешт
- обмеження волі
- тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців
- позбавлення волі на певний строк
- довічне позбавлення волі

Пробаційний нагляд (обов'язки, які покладає суд на засудженого)

Обов'язкові

- періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації;
- повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання;
- не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.

Не обов'язкові

- 1) використовувати електронний засіб контролю і нагляду та проживати за вказаною у рішенні суду адресою (від 1 місяця до року);
- 2) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля;
- 3) працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано посаду (роботу);
- 4) виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою;
- 5) пройти курс лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Арешт

Полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті і встановлюється на строк від одного до шести місяців.

Не застосовується до вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до семи років.

Ст. 60 КК в редакції Закону [№ 3342-IX від 23.08.2023](#)

Штраф

Штраф застосовується лише до неповнолітніх, які мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення

Постанова ККС ВС від 29.08.2024 у справі № 449/570/20 (провадження № 51-2487км24)

Розмір основного покарання у виді штрафу не може бути меншим за розмір отриманої засудженим неправомірної вигоди

Постанова ККС ВС від 12.11.2024 у справі № 607/18731/23 (провадження № 51-2725км24)

Виправні роботи

Перш ніж призначати засудженому покарання у виді виправних робіт, належить з'ясувати, чи є особа працевлаштованою, оскільки відсутність місця роботи унеможлиблює визначення розміру відрахувань із суми заробітку засудженого в дохід держави, яке є обов'язковим при призначенні вказаного виду покарання

Постанова ККС ВС від 18.01.2024 у справі № 523/11023/21 (провадження № 51-3231км23)

Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (ст. 54 КК)

Суд може призначити покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, коли вважатиме неможливим його збереження у зв'язку із вчиненням особою тяжкого або особливо тяжкого злочину. Це покарання може бути призначене як у випадках, коли вчинений злочин був пов'язаний з використанням повноважень, якими наділяється особа у зв'язку з наявністю в неї відповідного звання, рангу, чину чи кваліфікаційного класу, так і тоді, коли такий зв'язок відсутній

Постанова ККС ВС від 12.08.2025 у справі № 991/1710/22 (провадження № 51-677км25)

Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу Позбавлення спеціального звання як додаткове покарання за ст. 54 КК може бути застосоване до особи, засудженої за тяжкий чи особливо тяжкий злочин, яка мала таке звання на момент вчинення кримінального правопорушення, незалежно від подальшого її звільнення зі служби

Постанова ККС ВС від 20.03.2025 у справі № 633/195/17 (провадження № 51-1564км20)

Додаткові покарання

- позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу
- конфіскація майна.

Штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю можуть застосовуватися як основні, так і як додаткові покарання.

Особливості призначення штрафу (ч. 2 ст. 53 КК)

За вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

Суд, встановивши, що такий злочин вчинено у співучасті і роль виконавця (співвиконавця), підбурювача або пособника у його вчиненні є незначною, може призначити таким особам покарання у виді штрафу в розмірі, передбаченому санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу, без урахування розміру майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу.

Призначення штрафу неповнолітнім (ст. 99 КК)

-Штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення.

-**Розмір штрафу**, в тому числі за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, **встановлюється** судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану неповнолітнього **в межах до п'ятисот встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян**.

- До неповнолітнього, що не має самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення, засудженого за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано покарання у виді громадських робіт або виправних робіт згідно з положеннями статей 100, 103 ККУ.

Призначення додаткового покарання

Якщо додаткове покарання передбачається в санкції статті Особливої частини КК як обов'язкове, то суд може його не призначити лише за наявності підстав, передбачених ч. 2 ст. 69 КК.

Оскільки у санкції ч. 3 ст. 286 КК передбачається призначення обов'язкового додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами на строк до трьох років, то суд зобов'язаний призначити засудженому це додаткове покарання, якщо відсутні підстави для призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом

Постанова ВС від 16.02.2023 у справі № 748/479/20

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

- може бути призначене лише у тих випадках, коли вчинення злочину було пов'язане зі службовим становищем підсудного або із заняттям ним певною діяльністю.
- суд має чітко вказати у вироку ті конкретні посади, право обіймати які позбавляється засуджений, або конкретний вид діяльності, права займатися якою він позбавляється.

Постанова ВС у справі № 753/12073/15-к (провадження № 51-2250 км 18)

- У випадку, коли додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не передбачене в санкції статті Особливої частини КК, суд може призначити його з покликанням на положення ч. 2 ст. 55 КК лише за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

Постанова ККС ВС від 11.03.2025 у справі № 149/3010/23 (провадження № 51-5344км24)

Позбавлення права керування транспортними засобами

Відшкодування шкоди потерпілому, стан здоров'я членів родини засудженого, можливість мобілізації чи необхідність евакуації не є безумовними підставами для незастосування додаткового покарання у виді позбавлення права керування транспортними засобами. У разі виникнення обставин крайньої необхідності (зокрема, необхідності евакуації) керування транспортним засобом без відповідного права не вважатиметься протиправним згідно зі ст. 39 КК

Постанова ККС ВС від 20.03.2025 у справі № 208/1752/21 (провадження № 51-3618км24)

Необхідність використання транспортного засобу для сімейних потреб чи роботи не є безумовною підставою для незастосування до винної особи додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами

Постанова ККС ВС від 25.06.2025 у справі № 147/642/21 (провадження № 51-306км25)

Службові обмеження для військовослужбовців

Суд може замінити військовослужбовцю покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років службовим обмеженням на той самий строк, якщо таке покарання не створює надмірного тягаря для особи і спрямоване на досягнення справедливого балансу між загальними інтересами суспільства та захистом основоположних прав людини

Постанова ККС ВС від 20.05.2025 у справі № 592/5221/22 (провадження № 51-4911км24)

Призначення додаткового покарання

У випадку, коли санкцією відповідної частини статті Особливої частини КК України передбачено можливість призначення особі додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами, суд, визнаючи особу винуватою у вчиненні відповідного кримінального правопорушення, має право призначити цій особі таке додаткове покарання незалежно від того, чи обвинувачений отримував раніше посвідчення на право керування транспортними засобами взагалі або щодо транспортних засобів певної категорії зокрема. Це правило стосується і додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю.

Постанови ОП ККС від 4.09.2023 р. у справах № 702/301/20 та № 404/2081/22

Правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення, домашнього арешту (ст. 72 КК)

1. При складанні покарань за сукупністю кримінальних правопорушень та сукупністю вироків менш суворий вид покарання переводиться в більш суворий вид виходячи з такого їх співвідношення:

1) одному дню позбавлення волі відповідають:

а) один день тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або арешту;

а-1) два дні пробаційного нагляду;

б) два дні обмеження волі;

в) три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт;

г) вісім годин громадських робіт;

2) одному дню тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або арешту відповідають:

а) два дні обмеження волі;

б) три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт;

в) два дні пробаційного нагляду;

3) одному дню обмеження волі відповідають три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт;

4) одному дню обмеження волі або арешту відповідають вісім годин громадських робіт;

5) одному дню обмеження волі відповідає один день пробаційного нагляду.

ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ (ст. 91-1 КК)

Не є окремим видом покарання

Застосовуються:

- в інтересах потерпілого;
- лише до осіб, які вчинили домашнє насильство і які на момент вчинення злочину досягли 18-річного віку;
- одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених КК, від кримінальної відповідальності чи покарання;
- на строк від одного до трьох місяців і за потреби можуть бути продовжені на визначений судом строк, але не більше як на 12 місяців.

Є правом суду (а не обов'язком)

Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом

- ст. 69 КК
- ст. 69-1 КК
- **Обмеження** щодо застосування ст. 69 КК при засудженні:
 - *за корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією,*
 - *кримінальні правопорушення, передбачені [статтями 403, 405, 407, 408, 429](#) ККУ, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці,*
 - *за катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної*
- За вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, суд з підстав, передбачених цією частиною, може призначити основне покарання у виді штрафу, розмір якого не більше ніж на чверть нижчий від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу.
- Суд може не призначати додаткового покарання, що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу як обов'язкове, за винятком випадків призначення покарання за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Випадки призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом

- а) призначення покарання, нижче від найнижчої межі;
- б) перехід до іншого, більш м'якого виду покарання.

Підстави застосування ст. 69 КК - це декілька обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину й особи винного.

Обставинами, що пом'якшують покарання, слід вважати такі, що зазначені в ст. 66, а також інші подібні обставини, наявні в справі.

Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом

Якщо при призначенні неповнолітньому покарання з урахуванням положень статей 99– 102 КК таке покарання буде нижчим від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, додатково посилатись на ст. 69 КК не потрібно

Постанова ОП ККС ВС від 07.04.2025 у справі № 754/15594/23 (провадження № 51-4274кмо24)

Призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання

За наявності обставин, що пом'якшують покарання, відсутності обставин, що обтяжують покарання, а також при визнанні обвинуваченим своєї вини, строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті КК (стаття 69-1 КК).

Застосування ст. 69-1 КК

- Призначаючи покарання особі на підставі ст. 69-1 КК, суд повинен враховувати сукупність умов, а також розмір покарання, визначений у цій статті.
- Кожна з вказаних умов має бути встановлена судом та підтверджена наявними доказами.
- Зокрема, добровільне відшкодування засудженим завданої шкоди кільком потерпілим у повному обсязі може бути підтверджено їхніми показаннями, зафіксованими шляхом технічного запису судового засідання, а також поданими потерпілими заявами, якими підтверджується факт відшкодування завданої їм шкоди.
- Призначення особі додаткового покарання може здійснюватися з урахуванням положень ст. 69-1 КК

Постанова ВС у справі № 237/1524/19 (провадження № 51-1513км20)

Призначення покарання за незакінчений злочин і злочин, вчинений у співучасті

- При призначенні покарання за незакінчене кримінальне правопорушення суд враховує ступінь тяжкості вчиненого особою діяння, ступінь здійснення кримінально протиправного наміру та причини, внаслідок яких кримінальне правопорушення не було доведено до кінця.
- За вчинення готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) КК.
- За вчинення замаху на кримінальне правопорушення строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) КК.
- Довічне позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин не застосовується, крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку
- При призначенні покарання співучасникам кримінального правопорушення суд, керуючись положеннями ст. 65-67 КК, враховує характер та ступінь участі кожного з них у вчиненні кримінального правопорушення.

Призначення покарання за незакінчений злочин

При призначенні покарання особам, винним у вчиненні замаху на злочин, за який у санкції статті Особливої частини КК альтернативно передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі, правила ч. 3 ст. 68 КК не застосовуються, оскільки найбільш суворим видом покарання у санкції закону залишається довічне позбавлення волі, а воно є таким, що виключає можливість визначення його двох третин. У такому випадку підлягають застосуванню лише правила, передбачені ч. 4 ст. 68 цього Кодексу.

Постанова ОП ККС від 02.12.2019 у справі № 664/425/16-к (провадження № 51-5790кмо18)

Якщо в санкції норми Особливої частини КК альтернативно передбачено довічне позбавлення волі, то положення ч. 2 ст. 68 КК не можуть застосовуватися з огляду на максимальне покарання у виді позбавлення волі на певний строк, оскільки найбільш суворим видом покарання, передбаченим санкцією, залишається довічне позбавлення волі, а це покарання виключає можливість визначення його половини

Постанова ККС ВС від 19.02.2024 у справі № 243/9515/20 (провадження № 51-2299км23)

Врахування гендерних аспектів при призначенні покарання

- Особливості призначення окремих видів покарань жінкам, які перебувають у стані вагітності, мають дітей певного віку;
- Пункт 4 частини 1 ст. 66 КК - вчинення злочину жінкою в стані вагітності як обставина, яка пом'якшує покарання;
- Ст. 79 КК - Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років.

Призначення покарання неповнолітнім

Покарання призначається з урахуванням особливостей, передбачених розділом 15 КК

Крім обставин, передбачених у статтях 65-67 КК, суд враховує умови життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи неповнолітнього.

При призначенні покарання неповнолітньому за сукупністю злочинів або вироків остаточне покарання у виді позбавлення волі не може перевищувати п'ятнадцяти років

Конфіскація майна

- Передбачена ст. 51 та 52 КК як одне із додаткових покарань, яке може бути застосовано до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, у випадках, передбачених КК.
- Полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК.
- Корисливим тяжким або особливо тяжким злочином може бути визнаний будь-який із злочинів, визначених у частинах 4 чи 5 ст. 12 КК, якщо його вчинено із корисливих спонукань. Під корисливими спонуканнями слід розуміти бажання винного одержати внаслідок вчинення злочину матеріальні блага для себе або інших осіб, одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків або досягти іншої матеріальної вигоди.
- Відсутність корисливого мотиву виключає застосування додаткової міри покарання у виді конфіскації майна навіть за умови, що воно передбачено санкцією цієї статті як обов'язкове, є безпідставним.

(Постанова ВС у справі № 418/689/16-к)

Призначення додаткового покарання за ч. 2 ст. 307 КК у виді конфіскації майна допускається лише в разі, якщо особа вчинила це кримінальне правопорушення з корисливого мотиву

Постанова ККС ВС від 21.02.2024 у справі № 686/11385/21 (провадження № 51-6471км23)

Призначення покарання за сукупністю злочинів

- Призначається покарання (основне і додаткове) за кожний злочин окремо;
- Визначається остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених покарань;
- Остаточне покарання визначається в межах, встановлених санкцією статті (санкцією частини статті), яка передбачає більш суворе покарання. Або у межах максимального строку, встановленого для даного виду покарання;
- До основного покарання, призначеного за сукупністю злочинів, можуть бути приєднані додаткові покарання, призначені судом за злочини, у вчиненні яких особу було визнано винною.

Призначення покарання за сукупністю вироків

- До покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднується невідбута частину покарання за попереднім вироком.
- Загальний строк покарання не може перевищувати максимального строку, встановленого для даного виду покарання.
- При складанні покарань у виді позбавлення волі загальний строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків, не повинен перевищувати п'ятнадцяти років, а у випадку, якщо хоча б один із злочинів є особливо тяжким, загальний строк позбавлення волі може бути більшим п'ятнадцяти років, але не повинен перевищувати двадцяти п'яти років.
- При складанні покарань у виді довічного позбавлення волі та будь-яких менш суворих покарань загальний строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків, визначається шляхом поглинення менш суворих покарань довічним позбавленням волі.

Призначення покарання за сукупністю вироків

- Призначене хоча б за одним із вироків додаткове покарання або невідбута його частина за попереднім вироком підлягає приєднанню до основного покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків.
- Остаточне покарання за сукупністю вироків, крім випадків, коли воно визначається шляхом поглинення одного покарання іншим, призначеним у максимальному розмірі, має бути більшим від покарання, призначеного за новий злочин, а також від невідбутої частини покарання за попереднім вироком.
- Якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив два або більше злочинів, суд призначає покарання за ці нові злочини за правилами, передбаченими у статті 70 КК, а потім до остаточного покарання, призначеного за сукупністю злочинів, повністю чи частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком у межах, встановлених КК.

Призначення покарання за сукупністю вироків (ст. 71 КК)

Якщо особу звільнено від відбування покарання за попереднім вироком у зв'язку з усуненням законом караності діяння, за яке вона була засуджена, то при призначенні покарання за новим вироком суд не може застосувати правила ст. 71 КК, оскільки на момент ухвалення нового вироку в особи відсутня невідбута частина покарання за попереднім вироком

Постанова ККС ВС від 09.07.2025 у справі №195/1886/24 (провадження №51-1571км25)

Розмежування застосування ст. ст. 70 та 71 КК

- При визначенні того, які з правил призначення остаточного покарання (за сукупністю злочинів чи за сукупністю вироків) підлягають застосуванню за наявності іншого обвинувального вироку (вироків) щодо цієї ж особи, слід керуватися саме часом постановлення попереднього вироку, а не часом набрання ним законної сили:
- а) якщо злочин (злочини), за який (які) засуджено особу в цьому кримінальному провадженні, було вчинено до *постановлення* попереднього вироку, то остаточне покарання призначається за правилами, передбаченими ч. 4 [ст. 70 КК](#) (за сукупністю злочинів);
- б) якщо злочин (злочини), за який (які) засуджено особу в цьому кримінальному провадженні було вчинено після *постановлення* попереднього вироку, але до повного відбуття покарання, то остаточне покарання призначається за правилами, передбаченими [ст. 71 КК](#) (за сукупністю вироків).
- При цьому скасування судом апеляційної інстанції такого попереднього вироку в частині покарання з підстав неправильного звільнення від відбування покарання або у зв'язку з необхідністю призначити більш суворе покарання не перешкоджає застосуванню [ст. 71 КК](#), оскільки в такому разі апеляційний суд не спростовує висновків суду першої інстанції щодо винуватості особи у вчиненні злочину і не скасовує вирок у цій частині, а навпаки посилює покарання чи вказує на необхідність його відбування реально.

Постанова ОП ВС від 1 червня 2020 року у справі № 766/39/17

Призначення покарання за сукупністю злочинів та сукупністю вироків

Коли після постановлення вироку у справі буде встановлено, що засуджений винен ще в кількох злочинах, одні з яких вчинено до, а інші - після постановлення першого вироку, покарання за останнім за часом вироком призначається із застосуванням як ст. 70, так і [ст. 71 КК](#):

спочатку - за правилами ч. 1 [ст. 70 КК](#) за сукупністю злочинів, вчинених до постановлення першого вироку;

після цього - за правилами ч. 4 [ст. 70 КК](#),

потім - за сукупністю злочинів, вчинених після постановлення першого вироку; і остаточно - за сукупністю вироків відповідно до ч. 1 [ст. 71 цього Кодексу](#).

У кримінально-правовій ситуації, коли вчинення нового злочину в період іспитового строку стає фактичною підставою для визнання (скасування) призначеного за попереднім вироком покарання у виді позбавлення волі, від відбування якого звільнялась особа, таким що належить відбувати реально, його самостійне виконання при застосуванні ч. 4 [ст. 70 КК](#) не допускається за наявності підстав для подальшого призначення остаточного покарання за правилами ч. 1 [ст. 71 вказаного Кодексу](#).

Постанова ОП ККС від 25.06.2018 у справі № 511/37/16-к

Призначення покарання за сукупністю злочинів та сукупністю вироків

- Якщо за попереднім вироком особу звільнено від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК), однак встановлено, що до його ухвалення вона вчинила інші кримінальні правопорушення, то вирішення питання про призначення покарання за сукупністю злочинів залежить від того, чи було змінено попередній вирок на момент ухвалення нового, а також від того, яке рішення щодо призначення покарання особі приймає суд у новому вирoku. Якщо попередній вирок залишився без змін, а за новим вироком особі призначається покарання, яке вона має відбувати реально, то положення ч. 4 ст. 70 КК щодо призначення остаточного покарання особі з урахуванням попереднього вирoku не застосовуються. При цьому кожен вирок (попередній та новий) виконується самостійно.
- Якщо кримінальні правопорушення за новим вироком було вчинено особою до ухвалення декількох попередніх вироків, за які вона засуджена до покарань, що належить відбувати реально, то остаточне покарання призначається на підставі ч. 4 ст. 70 КК за правилами, передбаченими частинами 1-3 цієї статті (шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених особі покарань за новим та попередніми вирками)
 - Постанова ОП від 15.02.2021 у справі № 760/26543/17 (провадження № 51-3600кмо20)

Призначення покарання за сукупністю злочинів та сукупністю вироків

Якщо в діях особи має місце повторність тотожних кримінальних правопорушень, з яких одне або кілька правопорушень було вчинено до ухвалення попереднього вироку, а інше (інші) – після його ухвалення, то спеціальні правила ч. 4 ст. 70 КК не застосовуються. У такому випадку суд кваліфікує кримінальні правопорушення за однією статтею або частиною статті Особливої частини КК та призначає покарання, передбачене її санкцією, а остаточне покарання визначає за правилами ст. 71 КК за сукупністю вироків.

Постанова ОП від 08.02.2021 у справі № 390/235/19 (провадження № 51-2177кмо20)

Призначення покарання за сукупністю вироків

- Покарання за сукупністю вироків за правилами, передбаченими ч. 1 ст. 71 КК, може бути призначено судом за наявності двох умов:
 - 1) кримінальне правопорушення вчинено засудженим «після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання» за попереднім вироком;
 - 2) на момент призначення покарання за новим вироком засудженим не відбуто частину покарання (основного та/або додаткового) за попереднім вироком.
- Відсутність хоча б однієї з цих умов виключає можливість застосування ч. 1 ст. 71 КК під час вирішення питання про призначення покарання за новим вироком. Якщо на момент вчинення особою нового кримінального правопорушення невідбутою частиною покарання за попереднім вироком було основне покарання у виді штрафу (ст. 53 КК), яке на час ухвалення нового вироку вже відбуто, порядок та правила призначення остаточного покарання за сукупністю вироків, визначені положеннями ч. 1 ст. 71, ч. 3 ст. 72 КК, не застосовуються
 - Постанова ОП від 06.12.2021 у справі № 243/7758/20 (провадження № 51-113кмо21)

Призначення покарання за сукупністю злочинів та сукупністю вироків

- «Попередній вирок» у відповідності до вимог ч. 1 [ст. 71 КК України](#) є вирок або вироки, покарання за якими повністю не відбули особою на час вчинення одного чи декількох нових кримінальних правопорушень.
- У випадку, якщо особа вчинила кримінальне правопорушення, яким їй призначається покарання у виді позбавлення волі, до постановлення двох вироків по інших справах, кожен із яких виконується самостійно, зокрема, по одному із яких призначено покарання у виді позбавлення волі, яке належить відбувати реально, а інший вирок виконується самостійно у зв'язку з призначенням покарання у виді позбавлення волі, але зі звільненням від відбування покарання з випробуванням на підставі [ст. 75 КК України](#), то при призначенні покарання вимоги ч. 4 [ст. 70 КК України](#) застосовуються тільки до вироку, яким особу засуджено до позбавлення волі, яке належить відбувати реально.
- Якщо особа вчинила принаймні одне кримінальне правопорушення після постановлення двох попередніх вироків, які виконуються самостійно, і останнім (третім) вирокі особі призначається покарання, яке належить відбувати реально, припиняється окреме виконання обох попередніх вироків. Правовою підставою такого припинення щодо першого вироку є положення ч. 3 ст. [78](#) та ст. [71 КК України](#), а правовою підставою припинення виконання другого вироку – положення [ст. 71 КК України](#). Остаточне покарання в такому випадку особі призначається на підставі [ст. 71 КК України](#) за сукупністю вироків, з урахуванням покарань, призначених за всіма (трьома) вирокіми.
- - Постанова ОП ККС від 14.06.2021 у справі №443/806/19 (провадження N 51-5994кмо20)

Призначення покарання за сукупністю злочинів та сукупністю вироків

- Якщо після постановлення вироків буде встановлено, що засуджений винен в кримінальних правопорушеннях, частина яких вчинена до постановлення першого вироку, а інша – між першим і другим вирокami, то призначення покарання має складатися з наступних етапів:
- 1) Призначення покарання за к.п., вчинене до постановлення попереднього вироку, або, якщо вчинено кілька к.п., які не охоплюються однією статтею чи частиною статті КК України, призначення покарання за кожне к.п. та призначення покарання за сукупністю к.п. на підставі ч. 1 ст. 70 КК;
- 2) Призначення покарання відповідно до ч. 4 ст. 70 КК за сукупністю к.п. шляхом повного або часткового складання покарань, призначених за цим та попереднім вирокami, або шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим;
- 3) Якщо в діях особи має місце повторність тотожних к.п., частина з яких вчинені до, а інша частина – після ухвалення попереднього вироку, то правила ч. 4 ст. 70 КК не застосовуються і суд кваліфікує зазначені к.п. за однією статтею або частиною статті Особливої частини КК України та призначає покарання, передбачене її санкцією;
- 4) Призначення покарання за к.п., вчинене після постановлення першого вироку, або, якщо вчинено кілька к.п., які не охоплюються однією статтею чи частиною статті КК, то призначення покарання за кожне к.п. окремо та призначення покарання за сукупністю к.п. на підставі ч. 1 ст. 70 КК;
- 5) На підставі ст. 71 КК до покарання, призначеного за к.п., вчинене після постановлення першого вироку, необхідно повністю або частково приєднати невідбуту частину покарання, призначеного в порядку ч. 4 ст. 70 КК за цим вироком;
- 6) Визначити остаточне покарання відповідно до ч. 4 ст. 70 КК за сукупністю к.п. шляхом повного або часткового складання покарання, призначеного в порядку ст. 71 КК за цим вироком, та покарання за другим вироком, або шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим; 7) При призначенні покарання за ч. 4 ст. 70 КК в строк покарання, призначеного за сукупністю к.п., зараховується покарання, відбуте повністю або частково за попереднім вироком, за правилами, передбаченими в ст. 72 КК.

Постанова ОП від 22.01.2024 у справі № 236/4167/20 (провадження № 51-1565кмо23)

Види звільнення від відбування призначеного судом покарання

- із випробуванням (ст.ст. 75 та 104 КК);
- із випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК);
- у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст.ст. 80 та 106 КК);
- умовно-дострокове звільнення (ст.ст. 81 та 107 КК);
- у зв'язку з психічною хворобою (ч. 1 ст. 84 КК);
- у зв'язку з іншою (не психічною) тяжкою хворобою (ч. 2 ст. 84 КК);
- вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК);
- у зв'язку із законом про амністію (ч. 2 ст. 86 КК);
- у зв'язку з декриміналізацією діяння, за яке особу засуджено (ч. 2 ст. 74 КК);
- у зв'язку з вимогами другого розділу Прикінцевих та перехідних положень КК (п.п. 1, 6 - 8, 11; ч. 1 п. 14; п.п. 15 - 18).

Звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. ст. 75 -78 КК)

Можливе при умові засудження особи до покарань у виді:

- виправних робіт
- службового обмеження для військовослужбовців
- обмеження волі
- позбавлення волі на строк не більше п'яти років

Або

- у випадку затвердження угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, якщо сторонами угоди узгоджено звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі на строк не більше восьми років або іншого більш м'якого покарання.

Забороняється у разі засудження особи:

- до покарання іншого виду, включаючи додаткові покарання, або позбавлення волі на строк понад п'ять років
- за корупційне кримінальне правопорушення,
- кримінальне правопорушення, передбачене ст. 403, 405, 407, 408, 429 КК, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці,
- порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції,
- катування, передбачене ч. 3 ст. 127 КК

Позиції ККС ВС

- Необґрунтоване звільнення від відбування покарання з випробуванням особи, яка в умовах воєнного стану ухилилась від призову на військову службу під час мобілізації, створює в очах громадян та суспільства в цілому негативне враження безладдя та безкарності.

Постанова ККС ВС від 15 листопада 2023 року у справі № 641/1067/23

- Саме по собі бажання засудженого брати участь у воєнних діях з оборони України під час дії воєнного стану без документального підтвердження його зарахування до лав Збройних Сил України чи інших військових формувань не є підставою звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням.

Постанова ККС ВС від 03 серпня 2023 року у справі № 754/9758/20

- Звільнення військовослужбовця від відбування призначеного покарання з випробуванням без достатніх на те підстав формує негативну думку інших військовослужбовців, відповідно до якої ухилення від виконання покладених на військовослужбовця обов'язків під час воєнного стану не призводить до покарання, яке є адекватним скоєному.

Постанова ККС ВС від 08 листопада 2023 року у справі № 333/4532/22

- Перебування засудженого за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого за ч. 2 ст. 309 КК, в окупації та його відмова від співпраці з окупантами сама по собі не є підставою звільнення від відбування покарання з випробуванням, якщо за обставинами справи відсутні інші умови застосування ст. 75 КК.

Постанова ККС ВС від 19 липня 2023 року у справі № 761/3099/20

- Звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК) особи, яка з використанням умов воєнного стану за грошову винагороду та за попередньою змовою з іншими особами здійснювала незаконне переправлення через державний кордон України осіб, які намагалися ухилитися від мобілізації (ч. 3 ст. 332 КК), є неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність.

Постанова ККС ВС від 05 липня 2023 року у справі № 727/6140/22

Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК)

- ✓ **Застосовується** лише до вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, які засуджені лише до покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі
- ✓ суд має право звільнити таких засуджених від відбування як основного, так і будь-якого додаткового покарання, у разі, якщо воно було призначено
- ✓ **Забороняється** застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням щодо тих вагітних жінок або жінок, які мають дітей віком до семи років, яких засуджено до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі і особливо тяжкі злочини, а також за корупційні злочини

Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років

Умови застосування передбаченого ст. 79 КК звільнення від відбування покарання чітко визначені законом:

- засудження жінки до обмеження волі або позбавлення волі, крім позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі або особливо тяжкі злочини, а також за корупційні кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією;
- стан її вагітності або наявність дітей віком до семи років;

Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років

Вказане звільнення від відбування покарання не може бути застосоване щодо:

- жінок, які не є вагітними, не мають дітей, у т. ч. позбавлені відповідно до закону батьківських прав, або мають дітей віком понад сім років;
- засуджених до таких видів основних покарань, як штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, довічне позбавлення волі;
- засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі та особливо тяжкі злочини, чи корупційні кримінальні правопорушення.

Особливості застосування ст. 79 КК

- ✓ **Можливе** звільнення відбування як основного, так і будь-якого додаткового покарання, у разі, якщо воно було призначено
- ✓ Мінімальна і максимальна **межа іспитового строку** прямо не передбачені
- ✓ Застосування цього виду звільнення від відбування покарання є **правом, а не обов'язком суду**.
- ✓ Направлення засудженої для відбування покарання згідно з вироком суду у разі, коли звільнена від відбування покарання з випробуванням жінка:
 - a) відмовилася від дитини
 - b) передала її в дитячий будинок
 - c) зникла з місця проживання
 - d) ухиляється від виховання дитини, догляду за нею
 - e) не виконує покладених на неї судом обов'язків
 - f) або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про її небажання стати на шлях виправлення

Вирішуючи питання про звільнення жінки від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 79 КК, суд повинен встановити не лише формально визначені умови для такого звільнення (факти утримання жінкою дитини до семи років), а й оцінити умови (індивідуальні особливості конкретного кримінального провадження, характер дій винуватої особи, спосіб її життя тощо), підтверджені документально.

Постанова ККС ВС від 11 липня 2023 року у справі № 940/1340/19

Верховний
Суд

Дякую за увагу!